

NAGY KLÁRA

ROCKSZTÁROK

A Sztalker Csoport portréja

A Sztalker Csoport elképesztő közönségsikernek örvend, rocksztárokra jellemző rajongói táborral. A társulatot övező kultusz természetesen nem leválasztható az ifj. Vidnyánszky Attila és Vecsei H. Miklós esetében anyaszínházként is funkcionáló Vígszínház marketingstratégiájáról, amely látványosan kiemeli a frissen szerződöttest férfi színészeket a reklámanyagokban, és emellett jelentős szerepeket kapnak olyan közönségsikernek szánt és bevált előadásokban, mint például a *Pál utcai fiúk* vagy a *Hamlet*. A fiatal, jellemzően még iskolába járó törzsközönség által táplált kultuszról kiváló láttelepet adnak az előadás után a művészbejáránál álldogáló nézők, illetve a rajongói Instagramok, olyan gyöngyszemekkel, mint a Vecsei H. Miklós lábfejének¹ vagy ifj. Vidnyánszky Attila személyének szentelt oldalak. Ahogy egy kedves ismerősöm fogalmazott nemrég: „a Vecseivel manapság bármit el lehetne adni”. A közönség mellett a szakmai elismerés is jelen van: a *Kinek az ég alatt már senkije sincsen* idén a Színházi Kritikusok Díjának legjobb gyerek- és ifjúsági előadás kategóriájában versenyzett, a budaörsi *Liliomfit* pedig a POSZT-on díjazták.

A Sztalker Csoport sok szempontból máshogy viselkedik, mint kortárs pályatársai, akiktől egyaránt különböznek kérdésfelvetéseikben, témaválasztásukban, deklarált értékeikben vagy formanyelvükben, ez pedig könnyen heves érzelmeket is kiválthat. Erős víziójuk van a világról, és manapság kevés az olyan alkotócsoport, amelyik ennyire nyíltan és határozottan, manifesztumszerűen kommunikálja krédóját, esztétikai és világrendbeli értékeit. Céljuk a *valódi* kapcsolat, a *valódi* közösség, a *valódi* értékek és a *tudatos jelenlét* létrehozása, megerősítése és kiterjesztése, amelyek, ha jól értelmezem, szerintük elhalványultak a mai világban.² Alkotók, akik „szerepnék, ha a Sztalker csoport egy értékközpontú, közösségteremtő mozgalommá válna”.³ A társulat színlapjai is szinte manifesztumszerűek, egy irányba mutatnak. Az *Athéni Timon* választ kíván találni arra, „Hogy fér össze a körülöttünk burjánzó nyomor és háború a fogyasztói társadalom csillogásával?”, és „próbál [...] tükröt tartani e látványcivilizáció-

nak”.⁴ *Woyzeck*-előadásuk arra kérdez rá, hogy „melyek azok az ideák, melyek természetünkől fakadóan követendők, és nem egy mesterséges társadalmi folyamat negatív produktumai”.⁵ Ez a hitelességkeresés persze elsőre radikálisnak tűnhet, hisz a jelenlegi állapotot alapjaiban utasítja el, azonban ha a színháztörténetet nézzük, nem új a színházi kultúrában. Az összes avantgárd színházi guru a *hitelességet* kereste, Artaudtól kezdve Grotowskin keresztül Peter Brookig sokakat foglalkoztatott ez a kérdés, sokan kutatták a színház „romlatlan” gyökereit, jellemzően Keleten. A Sztalker válasza elődeik kérdésére azonban az, hogy ezt a valamit nem térbelileg, hanem az időben: a régiben, az elmúltban kell megkeresni. Két fontos sztalkeres előadás is egy-egy magyar klasszikus, Arany János és József Attila életrajzára épül, az előbbi leírása pedig expliciten ki is mondja, hogy „az előadás választ keres arra, hogy mi közünk van ma a 19. század gondolatiságához”.

A Sztalker Csoport kultusza és a hozzá kapcsolódó nagyszámú lehetőség, amit színházaktól és más médiumoktól kapnak (hány frissen alakult független társulat mondhatja el magáról, hogy lehetőséget kap a MITEM-en, és az M5 leadja az előadását?), egyenesen kirívó annak tükrében, hogy a velük egy generációba tartozó pályakezdő fiatal rendezők és színművészek körében sokkal inkább az ismeretlenséggel, illetve stabil játszóhely híján az egzisztenciális bizonytalansággal kell megküzdeni – erről a kiszolgáltatott élethelyzetről ad pontos láttelep például a Kelemen Kristóf rendezte *Miközben ezt a címet olvassák, mi magukról beszélünk* című előadás a Trafóban. A Sztalker Csoport számára mindeközben egyedülálló módon áll rendelkezésre a szakmai infrastruktúra és kapcsolati tőke: előadásaikban rendre a szakma és a közönség által is elismert férfi színészek játszanak jelentős szerepeket, Trill Zsolt III. Richárdot, László Zsolt Retteggett Ivánt, Hegedűs D. Géza, aki a társulat két pillérének, ifj. Vidnyánszky Attilának és Vecsei H. Miklósnak osztályfőnöke volt a Színművészeti Egyetemen, szintén rendszeresen felbukkan egy-egy Sztalker csoportos előadásban (*Kinek az ég alatt már senkije sincsen*, III. Richárd, *Athéni Timon*), de ő talán annyiban kivétel, hogy máskor is előszeretettel vesz részt fiatal alkotók előadásaiban.

A Sztalker Csoport tagjai frissen, 2015 és 2018 között végeztek el az egyetemet, többségük különböző színházakhoz szerződött, így önmagukra gyakran „képzeletbeli társulatként” hivatkoznak. A 2015 óta létező formáció eddig tizenhárom előadást hozott létre, ami jelentős mennyiség ahhoz

1 Vecsei Miklós Official Labfeje Instagram-oldal: https://www.instagram.com/hasilabfej/?fbclid=IwAR1EjMcd40Yptg7GfsPLXfm4_XVWwAy2-WFLw9L8-XRaZOmiTd15YBey982U.

2 „Sztalker Csoport – Kik ők, mit csinálnak, mit akarnak és hogyan?”, *Nemzeti Színház Magazin*, 2018. március 26., <https://nemzetiszinhas.hu/magazin/2018/03/sztalker-csoport-kik-ok-mit-csinálnak-mit-akarnak-es-hogyan,-valamint-Valóság-e,-ami-nem-hat-?> Miklós Vecsei H., TEDxYouth@Budapest, <https://www.youtube.com/watch?v=TyJYgXTpdLc>. Hozzáférés (minden internetes forrásnál): 2018.12.27.

3 „Szemben az árral – Vecsei H. Miklós és ifj. Vidnyánszky Attila”, *MarieClaire.hu*, 2018. március 13., <https://marieclaire.hu/kultura/2018/03/13/szemben-az-arral-vecsei-h-miklos-es-ifj-vidnyanszky-attila/>.

4 Az *Athéni Timon* színlapja: <http://odryszinpad.hu/atheni-timon/#147749-0726192-6091196b-c61dfde1-a040>.

5 A *Woyzeck* színlapja: <https://nemzetiszinhas.hu/eloadas/woyzeck/kapcsolodo-tartalmak>.

képeket, hogy a fiatalokat az anyaszínházai is sűrűn foglalkoztatják. Játzóhelyeik többek között a Pesti Színház, a Radnóti és a Nemzeti Színház.

Joggal merülhet fel a kérdés, mi okozhatja az imént leírt „sztalkeres” jelenség sikerét. Mi a kulcsa a Sztalker Csoport művészetfelfogásának, illetve a hozzá tartozó kommunikációnak, amellyel kiemelkedően eredményesen szólítják meg főleg fiatalok által fémjelzett törzsközönségüket? Mennyire koherensen jelennek meg az előadásokban a manifesztószzerűen deklarált értékek, milyen értéket képviselnek szakmailag? Hogy működik együtt az előadásaikban a modern megfogalmazás és kivitelezés, illetve a klasszikus, már-már konzervatív értékrend – és melyiknek nagyobb a jelentősége?

ján mozognak, ennyiben tehát gyerekszerepben maradnak: Woyzecket dobálják meg borsóval, persze csak fegyelmetlenül, amikor erre megkérik őket, vagy Arany János iskolás osztályát játszatják el velük.

A Sztalker Csoport színészeinek erős, akrobatikus jelenlétük van a színpadon, a mozgás koreográfiája, intenzitása és dinamikája óraműszerű pontossággal kidolgozott. Mindemellett előadásaik kivételes színpadképpel rendelkeznek, gondolatilag és esztétikailag is pontosan felépített, egységes látványvilággal, amelyben semmi sincs a véletlenre bízva: Vecsei Kinga Réta stílusa meglátszik rajta. Ez az alkotói generáció az 1990-es években született, tévé előtt és VHS-kazetták között nőtt fel, így érthető is, ha a filmszerűség erősen meg-

Wunderlich József a *Kinek az ég alatt...* című előadásban. Fotó: Dömölky Dániel

A Sztalker Csoport népszerűségét sokféleképpen lehet magyarázni. Előadásaik egyrészt elképesztően látványosak, már-már cirkuszszerűek: „mindig történik valami”. Könnyen megragadják a nézők figyelmét, akár már a konkrét előadást megelőzően is: a *Kinek az ég alatt...* előtt közös szelfizésre buzdítják a nézőket – ebben a momentumban szépen sűrűsödik a sztár–rajongó kapcsolat, illetve a „21. századi fiatalok” toposza is. *Woyzeck* világába balhézó, nézőknek beszólogató, csajozó-pasizó fiatalokon keresztül vezet az út. Annyi érzéki ingerrel látják el a nézőket, hogy nagyon nehéz unatkozni, még ha ezek a jelenetek egy pont után repetitív is válnak, és gondolatilag nem feltétlenül indokoltak. Az aktivitás azonban aszimmetrikus marad, a nézők csak tárgyai az interakciónak, sosem valódi részesei. Felmehetnek a színpadra, ha engedélyezik számukra, de akkor is csak színészi instrukció alap-

határozza a vizualitást, rendszeresen tetten érhető a színpadképben vagy akár az előadás kontextusában.

Trendiségüket másrészt az előadások „fogyaszthatósága” adja: egyértelmű, egy jellemzővel megragadható karakterek jelennek meg a színpadon. Rómeó szerelmes, Petőfi lánglelkű, Woyzeck és Szergej Tyimofejev örületükben az egyedüli értelmes emberek a kizökönt világban. Könnyű azonosulni ezekkel az egyenes karakterekkel, akikben láthatóan nincs túl sok ellentmondás. Az előadások nagy érzelmekkel operálnak, amelyekhez rendkívül egyszerű csatlakozni, bevonódunk a színpadi világba. Brecht elidegenítő színházához vagy a lélektani realizmushoz képest elsődleges érzékelési szinten leányálom sztalkeres előadást nézni, ám pont a felhőtlen belefeledkezés miatt a reflexió sem kézenfekvő. Ehhez a tendenciához kapcsolódik a klasszikusokhoz való vonzódásuk,

Mészáros Martin és Barta Ágnes a *Woyzeckben*.
Fotó: Eöri Szabó Zsolt

aminek köszönhetően a hagyományosan unalmasnak tartott, magyaróraktól és versmondó versenyektől elválaszthatatlan művek kerülnek trendi környezetbe. Mivel az előadások már ismert alapra építenek, *külságuk* miatt szinte nyert ügyük van, tekintve, hogy mekkora a különbség a folyamatosan ezer fokon pörgő, a színpadon tablettel és okostelefont használó, GIF-ekbe bemerevedő, shakespeare-i hősként Beatlest gitározó sztalkeres színészek és Pethőné Nagy Csilla kötelező szöveggyűjteménye között.

A Sztalker Csoport hagyománytisztelete azonban a felhasznált modern eszközök ellenére mégsem a változtatva megőrzésben, hanem a konzerválásban fejeződik ki. Kedvesen csipkelődnek a klasszikus, szinte legendaszerű alakokkal, Petőfi Sándortól kezdve Madách Imrén és Gyulai Pálon át Latinovits Zoltánig, a *Woyzeckben* az Ezreddobos Pilinszkyt és Kosztolányit szavalva csábítja el Marie-t. De az általuk vallott értékek a felmutatáson túl az előadás nyelvezetében már nincsenek lefordítva a mai korra, ennek elvégzendő munkáját az előadók meghagyják a nézőnek: talál-e kapcsolatot a jelen korokkal. A klasszikusok megjelenítésében paradox módon fiatalosságuk ellenére is van valami iskolás, valami prédikáló jelleg. Egyfajta tanári tekintéllyel kívánják a fiatalokat szépre és jóra oktatni,

amihez érvek helyett effekteket és tekintélyszemélyeket választanak, utóbbiakat kizárólag a halottak köréből. Azokból a le-tűnt, ám általuk egységesnek vagy legalábbis előremutatónak tekintett korokból, amelyek végül ebbe a szétdaraboltnak, hitét vesztettnek ábrázolt világba vezettek. De nem lehet hitelesen kritizálni az okozatot, ha közben az okokat követendő, szeretetteljes mintaként mutatjuk be. Mindemellett a hagyománytisztelet sokszor csúszik át tekintélytiszteletbe, ahogy ezt az Arany-, illetve a József Attila-emlékévre készült előadások is mutatják. Mindkét darabban az életrajz a fő szervezőelv, ami sokkal inkább a megkövesedett, *kötelező kultuszt* helyezi előtérbe, nem pedig a műveket. Ahhoz, hogy a diákok Arany és Petőfi jelentőségét megértsék, teljesen irreleváns tudni, hogy az előbbi 1817-ben Nagyszalontán született, és 1882-ben halt meg Budapesten. Az a fontos, hogy közben megírta a *Toldit* és az *Ágnes asszonyt*. De az irodalomtörténet kreaálta életrajzok általában éppen az alkotás valódi kontextusáról nem mondanak semmit, nem annak tágabb összefüggéseit mutatják be. Ez különösen igaz, ha a kanonizáció már a művész életében elkezdődött, hisz ebben az esetben kezdettől fogva összecúsztatják a lírai és a kultikus zseni alakja.

A Sztalker Csoport széles körű népszerűségéhez szintén hozzátartozik, hogy tevékenységük rendkívül szerteágazó. A színházi előadások mellett heti rendszerességgel foglalkoznak fiatalokkal az úgynevezett Sztalker Suli keretében, POKET néven könyvautomata-hálózatot hoztak létre Budapesten, és megvalósult a SUFNI, a Sztalker Csoport állandó bútor- és asztalosműhelye. Láthatóan fontos számukra, hogy küldetésük ne ragadjon meg a színház keretein belül, hanem egy szélesebb közzel tartsanak fenn állandó kapcsolatot, sőt, a POKET offline keretében élő találkozókat is szerveznek. Ez az erős kapcsolattartás a közönséggel egyértelműen avantgárd hagyományokat, modern és szimpatikus művészetfelfogást tükröz, hisz a társulat közvetlen hatása szándékoltnak nem áll meg kifelé az előtérnél, ám a színházon kívüli programok ennek ellenére megtartják az aktív alkotók-paszszív befogadók sémát.

A Sztalker Csoport művészetében mindemellett kiemelt szerepet kap a vallásos hit, ami megerősíti egyértelmű, egységes világképet nyújtó paradigmájukat. József Attila nyakában kereszt függ, és életét stációkon keresztül követjük nyomon, *Woyzeck* világában a megváltó eljövetele tűnik az egyetlen megoldásnak, szenvedése istentisztelethez van hasonlítva, a *Kinek az ég alatt már senkije sincsen* cím feloldása, folytatása („Ne féljen: felfogja ügyét a jó Isten”) is hitet tükröz. Ez a töretlen vallásosság is remekül beleillik a romantikus világfelfogásba.

A Sztalker Csoport erősen maszkulin, egy állandó női tagja van a társulatnak, a díszlettervező Vecsei Kinga Réta. Erős férfiak együtt küzdenek a kizöklent világ ellen. Bár a drámairodalom hagyományosan is kevésbé kínál lehetőségeket női színészeknek, a Sztalker Csoport előadásaiban az aszimmetrikus arány radikális mértékű. Darabjaikban csak a kikerülhetetlen női karakterek játszanak, a társadalmilag, kulturálisan megkonstruált férfiszerep elmaradhatatlan kellekeként. Feleségek, lányok és kurvák világa ez, ahol az alkotók nagy közös víziója mögött csendben búvik meg az emberek ötven százalékanak láthatatlanná tétele.

A Sztalker Csoport előadásaiban az egység mint általános vízió tűnik fel, amely mintha az országot kettészelő (mit kettészelő? ezer darabra osztó) árkokra lenne válasz. Erről beszél Petőfi és Arany a *Kinek az ég alatt...*-ban, ebben reménykedik jövőépítés címén József Attila a *Mondjad, Atikám!*-ban, en-

nek hiányába örül bele Woyzeck. Az egész megközelítésben viszont az a legérdekesebb, hogy míg előadásokban szinte folyamatosan egy egész világra kiterjedt válságot emlegetnek, konkrétan a közegről, amelyben élünk, mégsem nagyon beszélnek, már-már tüntetően passzívak azzal a társadalmi élettel kapcsolatban, amelyre különböző társprojektjeik reflektálnak; ez pedig, lássuk be, elég nehéz feladat szélesebb közösségi kérdéseket tárgyalva. Ugyanakkor előadásaik értelmezhetőek egyfajta menedékként: mintha a világ problémáinak megmutatása helyett ezek a múltbéli vagy fiktív történetek a helyesnek vélt utat kívánnák felmutatni. És bár ezt látszólag apolitikus módon teszik, vagyis nem nevezik meg, mi jelenti kortárs világunk kizökkentségének magját és okát, ennek elhallgatása is beszédes (politikus). A „képzeletbeli társulat” társadalomképe vázlatos és elmosódott: egyértelmű, hogy baj van, de hogy pontosan mi a baj, az már nem derül ki. Természetesen semmilyen alkotón nem kérhető számon a társadalmi tudatosság, ám ha ez a téma már a Sztalker Csoport problémafelvetésében, gondolkodásmódjában ennyire erősen megjelenik, és láthatóan elemi szinten foglalkoztatja őket, érdemes lenne a jelenség mélyére menni. Hogy lett ilyen a társadalmunk, amilyen? Milyen tendenciák formálják a mindennapjainkat, és mi ebben hogyan, milyen felelősséggel veszünk részt? Mikor és hogyan tűnt el a sokat emlegetett valóság?

Mivel ezek a kérdések talán túl absztraktnak hangozhatnak, egy példával szemléltetem a disszonanciát. A *Woyzeck* előadásában, ahol a „plakátmagány” és a kiüresedett emberi kapcsolatok jelennek meg, a falak különböző újságokkal vannak kitapétázva. És miközben a megjelölés szerint Dél-Amerikában történtek a (színpadi) események, azaz direkt módon nem érintették a magyar társadalmat, én pont egy egész oldalnyi, a Soros-tervről szóló kormányhirdetés előtt ültem, ami elkerülhetetlenül hozta be a gyűlöletkeltés kérdését az apolitikussággal a legnagyobb jó szándékkal sem vádolható Nemzeti Színház Kaszás Attila termében. Bár az alkotók jelzik és érzik a problémát, és néha vissza is rántják az előadást

a kortárs valóságba, például amikor a főszerepet játszó Nagy Márk Woyzeck szerepében születési dátumaként a sajátját mondja fel, vagy Marie hosszan ismétli, hogy „dohányboltban dolgozom, de most GYES-en vagyok” (mennyi nyomorúság hallatsz ki ebből a mondatból!), rögtön el is távolítják a témát, ha túl konkrét kérdéssről lenne szó, így a szemet szűrő, életünket napi szinten meghatározó társadalmi árkokat okozó problémák nem jönnek felszínre az előadásban.

Vagy vehetjük például a Sztalker Csoport játszóhelyeinek sorát. Ma Magyarországon nem sok alkotó mondhatja el magáról, hogy nem kellett (önhibáján kívül) a kettészakadt, két színházi társaság köré szerveződő szakmában oldalt választania, így a másik oldaltól egyértelműen elhatárolódnia. A Sztalker Csoport privilégiuma, hogy terephez jut úgy a Vígyszínházban és a Radnótiban, mint a Nemzeti Színházban. Pont ez a kivételes helyzet kínálna remek lehetőséget a probléma feltárására, ám mivel a képzeletbeli társulat előadásaiban ennél sokkal absztraktabb kérdésekkel foglalkozik, a probléma megértéséhez, és így megoldásához sem kerülünk közelebb.

Mivel az általuk sokat emlegetett válsághelyzet kapcsán nemigen bocsátkoznak annak magyarázatába, hogy hogyan válik a felvázolt téma egyúttal a nézők világának problémájává is, kifejtés, gondolati kiterjesztés hiányában a kérdésfelvetés könnyen generációs színezetet kaphat, a tenni akarás pedig nemzedéki (azaz átmeneti) jellemzővé redukálódhat.

A Sztalker Csoportot tehát különlegessé teszi elképesztő sikere, stabil világképe, esztétikája, a színészek színpadi jelenléte, dinamikája, illetve az a hihetetlen energia, amellyel közösen előadásokat és egyéb projekteket hoznak létre és tartanak életben. Emellett viszont úgy tűnek fel e választott, világot változtatni kívánó szerepükben, hogy a valódi társadalmi kérdéseket a maguk konkrétságában nem tematizálják. Elképesztő világiobbító energiáik sokak számára megnyerőek, mások viszont joggal vetik fel, hogy mennyire hiteles ez a törekvés, ha az okozat értékelését nem előzi meg az okok megértése.

H I R D E T É S

HANGOSÍTÓ

A SZÍNHÁZ FOLYÓIRAT PODCASTJA

Hol vannak a függetlenek?
Kerekasztal-beszélgetés a
függetlenek helyzetéről és a
„hiányzó” rendezői generációról
Csáki Judit, Nánay István és
Tomba Andrea kritikusokkal

www.szinhasz.net